

ВПЛИВ ЦЕРКВИ НА ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ В ОСВІТІ (КІНЕЦЬ XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

Бельдюгін Віталій Анатолійович, кандидат історичних наук, доцент, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, Луганськ.

Анотація

На основі всебічного аналізу документальних та історіографічних джерел, що регламентували діяльність церковних парафій на території України, що входила до складу Російської імперії, та освітлювали її з різних сторін, було досліджено вплив православного духовенства та зокрема церкви на формування духовно-культурного простору в освіті наприкінці XIX – на початку XX ст. Головна ціль духівництва у цей період щодо освіти полягала в навчанні простого народу письму, читанню, арифметики, а також у тому, щоб зберегти вплив церкви та релігії на широкі маси населення. Основними церковними школами у цей час були недільні та церковно-приходські школи, що повинні були виконати ці завдання. Вплив церкви на духовність та культуру в освіті змінювався протягом XIX – початку XX ст. від майже повного керівництва духовенством освітньої галузі в Російській імперії до незначної ролі церкви в освіті. Завдяки застосуванню історико-порівняльного методу ми змогли описати як змінювався вплив на освіту духовенства наприкінці XIX ст. до початку XX ст. та визначити роль церкви в духовній складовій освіти.

Ключові слова: *православне духовенство, церковно-приходські школи, парафії, парафіяни, земства, священник, церква.*

ВСТУП

Релігія, а зокрема церква, ще з давніх часів була одним з найбільш вагомих чинників, що впливають на життя людини й відіграють в ньому значну роль. В Україні, котра вже більше тисячі років є православною державою, церква займає важливу ланку в управлінні державою. Для українського народу православна церква стала невід'ємною частиною його історії, також його звичаїв та традицій. На початку XX ст. у нашій державі спостерігалось загострення відносин населення з церквою. Однією з причин цього явища було те, що більша частина України знаходилася під владою РПЦ, тому революційні настрої, поширення різноманітних релігійних течій, тощо заглиблювали релігійну плюралізацію суспільства, і це призвело до послаблення можливості церкви впливати на життя населення нашої країни. За часів перебування України у складі Радянського Союзу, де будь-яка релігія заборонялася, а замість Закону Божого студентам викладали науковий атеїзм, вплив церкви на суспільне життя українців майже зійшов нанівець. Після проголошення незалежності України інтерес до церкви почав відроджуватись, а її роль в житті суспільства зростати, тому зараз вивчення історії церкви, її вплив на розвиток культури, освіти та формування духовності українців є однією з актуальних тем. У цій роботі ми розглянемо проблему впливу церкви на формування духовно-культурного простору в освіті наприкінці XIX – на початку XX ст. (до 1917 року).

МЕТА РОБОТИ

Мета нашого дослідження полягає в аналізі культурно-просвітницької діяльності церкви наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. та визначенні впливу її заходів на формування духовно-культурного простору в освіті.

РЕЗУЛЬТАТИ (основний текст роботи)

Наприкінці ХІХ ст. соціально-економічна напруженість, що спостерігалася в суспільстві Російської імперії, значно позначилася й на діяльності православної церкви. Однією з ключових подій цього періоду була селянська реформа 1861 р., котра зумовила, зокрема, череду змін у житті українських сільських парафіян. Головними прихованими завданнями цієї реформи були: 1) скасувати кріпацтво, щоб попередити масові виступи селян; 2) зняти напруженість у суспільстві. Деякі історики вважають, що таємним автором маніфесту Олександра ІІ від 19 лютого 1861 р. був московський митрополит Філарет (Дроздов) [3].

Реформи, що відбувалися в 60 – 70-х рр. ХІХ ст. у Російській імперії, не минули й церкву. 2 серпня 1864 р. було затверджено постанову щодо створення нової церковної установи духовно-приходських попечительств. Головною метою цієї постанови було розширити самостійність парафіяльних громад. Це рішення повинно було врегулювати проблему щодо матеріального утримання парафій, котре тепер покладалося не лише на державу, а також і на парафіян. 29 листопада 1877 р. відбувся виступ професора Київської Академії І.І. Малишевського. У своїй доповіді професор детально обґрунтував необхідність створення духовно-парафіяльних попечительств, їхню мету та завдання, а також вказав шляхи реалізації цього задуму. Головними завданнями церковної парафії були: 1) турбота про благоустрій парафіяльної церкви; 2) піклування про добробут парафіяльного причту; 3) турбота про парафіяльні школи та парафіяльну благодійність.

Утримання духовно-приходських попечительств відбувалося за рахунок: 1) спадщини або отримання коштів від братств; 2) щорічних внесків членів парафії; 3) прибутків від парафіяльного господарства тощо. Ці прибутки розподілялися наступним чином: 80 % коштів йшло на благоустрій церкви; 15 % - на школи та благодійні установи; 5 % - на користь парафіяльного причту.

Духовно-парафіяльним попечительствам надавалися також повноваження морального суду, тобто церква повинна була контролювати моральний стан як своїх парафіян, так і парафіяльного причту. Через недостойну моральну поведінку священнослужителів могли бути виключені з духовно-парафіяльних попечительств або оштрафовані [4].

Початок ХХ ст. характеризується, перш за все, поширенням революційних настроїв у суспільстві, що в свою чергу призвело до релігійної плюралізації населення. Почали з'являтися нові напрямки думки у філософії (матеріалізм тощо), літературі (декадентство), атеїстичні напрямки розвитку науки, що послаблювало вплив церкви на свідомість людей. Для того, щоб не втратити цей вплив посилювалося втручання держави у справи церкви, що призвело до її політизації [1].

Незважаючи на всі ці кризові явища, авторитет церкви серед населення на початку ХХ ст. був ще достатньо високим. Особливо впливовою була роль священника у сільській місцевості.

«Інструкція настоятелям церков», затверджена Синодом 1901 р. визначала наступні обов'язки парафіяльного священника-настоятеля храму: відправлення

богослужінь і треб; виголошення повчань у недільні та святкові дні й проведення поза богослужбових бесід; ходіння з хрестом і святою водою по оселях парафіян у відповідні свята; піклування про релігійно-моральну освіту дітей парафії; підтримування чистоти й порядку в храмі; розвиток благодійництва (заснування попечительств і притулків); організація бібліотек і проведення різноманітних заходів спрямованих на піднесення моральності парафіян; управління членами причту та службовцями; ведення звітності та інші фінансові та адміністративні обов'язки [5].

Духовенство було зобов'язане також вести метричні книги, розповідати парафіянам як потрібно вести себе під час різноманітних хвороб, епідемій холери тощо, а також давати населенню пояснення з інших питань громадського життя.

Зниженню авторитету парафіяльних священиків сприяли низка чинників, що свідчили про руйнування засад церковної культури. Це, перш за все, недбале ставлення багатьох священиків до обов'язку сповідання парафіян (спостерігалися непоодинокі випадки масової сповіді, що порушувало таїнство сповіді), бідність репертуару церковних хорів та некомпетентність їхніх регентів, у багатьох храмах, переважно сільських, поширене незадовільне читання, низький рівень церковного проповідництва тощо. Можна виокремити низку причин цих явищ: 1) низький духовно-релігійний та культурно-освітній рівень православного духовенства; 2) переобтяженість парафіяльних церков грошовими зборами та податками; 3) обженість священика під час проповіді жорсткою цензурою [2].

Вагомим важелем впливу церкви на парафіян все ж таки залишалися проповіді, а також поза богослужбові бесіди та релігійні читання. На відміну від поза богослужбових бесід, релігійні читання користувалися більшою популярністю. На початку ХХ ст. особливо поширеними були так звані "палестинські" читання. У цих читаннях розповідалося про історію Палестини, "про місця земного життя Спасителя, про місця страждань та про самі страждання", а також про діяльність Палестинського товариства. "Палестинські" читання відбувалися переважно напередодні Великодня [12].

Православне духовенство розглядало "палестинські" читання не лише як релігійно-просвітницький захід, але й як "противагу звичайному святковому сільському розгулу" [6]

Ще одним різновидом культурно-просвітницької діяльності духовенства, окрім релігійних читань, були видавнича та бібліотечна справи. Церковні бібліотеки існували у переважній меншості парафій. Вони налічували небагато книг, до того ж парафіяни часто навіть не підозрювали про існування у їхньому храмі або церкві бібліотеки [8].

На початку ХХ ст. одними з найбільш популярних церковних заходів були церковні урочистості (загально церковні свята, освячення нового храму тощо). Ці заходи іноді приймали характер загальнонародних свят, збираючи багатотисячний натовп. До їхньої програми входили урочисті богослужіння, хресні ходи та багато іншого [13].

Невід'ємною частиною культурно-просвітницької діяльності православного духовенства на початку ХХ ст. було керівництво церковними братствами. Головними функціями типового релігійно-парафіяльного братства були: 1) просвітницька (опікування над парафіяльними школами, допомога священику в організації релігійних читань та поза богослужбових бесід, вдосконалення

церковного хору тощо); 2) вирішення господарських проблем парафіяльної церкви; 3) благодійність [9].

Одним з зобов'язань цього періоду, котре повинен був виконувати парафіяльний священик, було керівництво товариствами тверезості. Головним засобом боротьби цих товариств з пияцтвом була обітниця про невживання спиртних напоїв на певний термін, котру давали члени товариств тверезості священикам [11].

На початку ХХ ст. православне духовенство було змушено приділяти значну увагу місіонерській справі. Причиною цього явища була віросповідна політика уряду, що була спрямована на укладання перемир'я з розкольниками, сектантами та іновірцями. Ця політика почала діяти з 1904 р. Для боротьби з сектантством згідно із “Правилами про устрій внутрішньої місії православної руської Церкви”, затвердженими Синодом у травні 1908 р., почали засновуватися Єпархіальні місіонерські ради. У місцевостях, де сектантство було особливо поширеним, з числа місцевого духовенства утворювались пастирсько-місіонерські гуртки і братства. Основними заходами, що використовували працівники єпархіальних місій для боротьби з сектантством були: 1) пастирські наради та підготовка конкретних акцій; 2) заснування парафіяльних братств та парафіяльних гуртків ревнителів православ'я; 3) вивчення, передплата й розповсюдження спеціальної літератури для народу; 4) поглиблене вивчення самими пастирями Святого Письма та розробка системи запобіжних та полемічних бесід; 5) спостереження за діяльністю сектантських груп; 6) підвищення якості богослужіння, церковного співу, викладання закону Божого.

Переважна більшість священиків боялася “нової незнайомої для них місіонерської справи”, тому були організовані місіонерські курси для священиків. На цих курсах проводилися показові полемічні бесіди з сектантами-проповідниками. Значення місіонерських бесід для суспільства було суперечливим, тому що з одного боку ці бесіди сприяли розвитку самосвідомості людей, а з іншого – розпалювали між православними і сектантами ворожнечу [7].

Однією з причин невдач місіонерських місій за словами священика Веселицького А. було те, що православне місіонерство “страждає внутрішнім недугом, безсиллям, відсутністю активності, живого творчого духу, що ясно виражається у малій плідності результатів його діяльності” [10].

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. релігійно-моральною просвітою переважної більшості населення займалися парафіяльні священики, які часто мали низький культурно-освітній та моральний рівень, тому не в силах були впоратися в умовах жорсткого контролю церкви з боку держави з потужними кризовими явищами в суспільстві, що в кінцевому підсумку призвели до ослаблення авторитету церкви.

До 60-х рр. ХІХ ст. у Російській імперії початкова освіта (навчання письму та елементарним наукам) знаходилася переважно в руках православного духовництва; “у той час священники та служителі церкви були майже єдиними вчителями сільських шкіл; вони не лише навчали дітей, але й підтримували школи за свої кошти... Сотні училищ були відкриті завдяки тому, що раніше священники навчали у себе на дому дітей і таким чином готували освічене населення” [3].

У 1859 р. у Києві було вперше в Російській імперії відчинено недільну школу. Головною її метою було ліквідувати неписьменність серед населення. Відвідували цю школу не лише неосвічені діти (до 16 років), але й дорослі (від 16 до 20 років). Ця

недільна школа ділилася на два класи: нижчий та вищий. Нижчий клас розподілили на два відділення: в одному були зовсім неписьменні діти, а в іншому ті, хто знав хоча б літери. Заняття відбувалися з 11 до 14 години у кожне свято та кожену неділю. У недільній школі вивчали: одну годину закон Божий; дві години присвячували навчанню писемності. У вищому класі навчали читання, письму та арифметики. На початку 60-х рр. XIX ст. введення недільних шкіл розпочалося на території всієї Російської імперії. Згодом недільні школи були майже прирівняні до парафіяльних училищ і їх почали використовувати для революційної пропаганди. 10 липня 1862 р. було прийнято рішення про закриття недільних шкіл. З 1867 р. недільні школи знову почали відкривати в деяких губерніях Російської імперії, але вони вже не набули такого поширення як раніше через конкуренцію з церковно-приходськими, земськими та міністерськими школами [1].

До освітньої реформи 1864 р. незначна кількість шкіл існувала для державних та удільних селян, у той час як освічені кріпосні селяни були дуже рідким явищем.

Наприкінці XIX ст. вплив духовенства на народну освіту почав значно знижуватись. Цьому сприяло, перш за все, затвердження 14 липня 1864 р. "Положень про початкові народні училища". Згідно цього документу, відтепер турбота про народну освіту покладалася на саме суспільство, надавши у той же час цілковиту свободу в цій справі окремим відомствам (у тому числі й духовенству). На себе уряд взяв зобов'язання щодо часткового фінансування народних шкіл. Насправді ж духовенство майже не мало коштів на утримання своїх шкіл, тому змушене було передавати їх під керівництво земств з перейменуванням колишніх церковно-приходських шкіл у початкові народні училища, або іноді й зачинити їх. Кількість церковно-приходських шкіл та кількість учнів, згідно з даними, що були зібрані в березні 1865 р., почала швидко скорочуватись. Разом із занепадом церковно-приходських шкіл і з посиленням земських та міністерських шкіл, зменшився вплив духовенства на народну освіту: якщо в церковно-приходських школах духовенство було повноцінним господарем (від нього залежало виховання та освіта селянських дітей), то в земських та міністерських народних училищах духовенство стало залежним від світських осіб. Вони мали лише право викладати закон Божий. Це сприяло тому, що духовенство втратило інтерес та бажання приймати участь в реформуванні народної освіти. Але, незважаючи на те, що після реформи 1864 р. крім церковно-приходських почали існувати земські та міністерські школи, уряд Російської імперії все ж таки наголошував на тому, що освіта та виховання народу повинні здійснюватись у релігійному дусі. Існувала думка, що лише при безпосередній участі духовенства в якості викладачів та спостерігачів за всіма народними школами, народна освіта може отримати правильний та успішний розвиток [1].

Ще одним кроком, що сприяв усуненню духовенства від справ народної освіти, було нове положення про народні училища від 25 травня 1874 р. Головною відмінністю цього положення від попереднього було в організації рад училищ. Згідно з положенням про народні училища 1864 р. представництво в губернських радах училищ надавалося парафіяльним архієреям, а в повітових – повітовим ватажкам дворянства; духовному відомству надавалося право мати лише по одному члену в губернських та повітових радах училищ. За духівництвом залишалося право

спостерігати за викладанням закону Божого та релігійно-моральним напрямком навчання в початкових народних училищах [1].

У 1881 р. комітетом міністрів Російської імперії було прийнято рішення щодо відродження церковно-приходських шкіл. Причиною цього рішення було те, що значно зменшилась кількість церковно-приходських шкіл (у 1881 р. їх було вже не більше 4 000) [1], а також внаслідок цього уряд поступово втрачав вплив на народну освіту. Було відкрито комісію при Св. Синоді для того, щоб вона виробила остаточний проект церковно-приходських шкіл. Результатом діяльності цієї комісії був “проект положень про церковно-приходські школи”, котрий було затверджено 13 липня 1884 р. Цей документ сприяв відродженню ролі духівництва в справі реформування народної освіти.

На початку ХХ ст. вплив духівництва на народну освіту залишався ще досить значним. Головними завданнями православного духівництва в галузі освіти було викладання Закону Божого (в середній школі, у міських та земських чотирикласних училищах), догматичного богослов'я (у старших класах гімназії), курсу основного богослов'я (у вищих навчальних закладах), а іноді й усіх інших навчальних предметів в початкових церковних школах та відповідальність за адміністративно господарський бік справи [5].

У цей період діяльність православного духовенства у галузі освіти відіграла помітну роль. Особливий вплив парафіяльні школи мали на підвищення рівня грамотності та релігійно-культурного рівня сільського населення. Головними чинниками, що заважали православному духівництву виконувати у повному обсязі та на високому рівні їхні освітні функції були: недостатнє фінансування парафіяльних шкіл з боку держави, відмова та неспроможність деяких парафіян жертвувати кошти на освіту, надзвичайна завантаженість священників крім освіти іншими справами тощо. Все це призвело до зменшення впливу православного духівництва на народну освіту й підриванню частково його авторитету в очах народу, що було наслідком революційних подій 1905 – 1907 рр. та 1917 року.

Значний вплив на побутову релігійність мала освіта, зокрема церковно-приходські школи. Немає сумніву, що світогляд українських селян кінця ХІХ – початку ХХ ст. визначала його релігійність. Але ця релігійність була сформована, перш за все, сімейним вихованням, способом життя сім'ї та сільської громади, православним культом, релігійними обрядами. Особливістю релігійності українського селянина того часу було те, що вона будувалася на поєднанні християнських та язичницьких традицій та була пристосована до цінностей селянського життя.

Більшість священників, які лише починали працювати в сільських парафіях відзначали “своєрідність” релігійності українців, котра полягала в незнанні більшістю віруючих найважливіших православних догматів, у перекрученому розумінні ідеї Бога, Трійці, спокутної пожертви, божественного промыслу. Існують відомості, котрі свідчать про те, що всі свої життєві події, побутові справи український селянин оточував стародавніми обрядами, наповнював чудесами та чудодійними персонажами [3].

Православ'я в українському селі впродовж ХІХ – на початку ХХ ст. продовжувало бути домінуючою ідеологією, світоглядною, ціннісною силою. Хоч релігійність сільського парафіянина мала здебільшого емоційний, обрядово-

традиційний характер, але все ж вона залишалася духовним чинником, що багато в чому визначав спосіб життя українського селянина.

У другій половині XIX – на початку XX ст. значно зросла кількість робітників. У цей період більшість з них залишалися віруючими, але релігійність поступово втрачала для них своє традиційне значення й з часом у робітників з'явилася байдужість до церкви.

Отже, наприкінці XIX – на початку XX ст. вплив церкви на переважну більшість населення здійснювався крім традиційних богослужінь та інших заходів, ще й через освіту. Церква та її духівництво займалися також релігійно-моральною просвітою населення, що полягала в сповіданні парафіян, поза богослужбових бесідах, релігійних читаннях, видавничій та бібліотечній справі, в організації церковних урочистостей на релігійні свята, діяльності церковних братств, у місіонерській справі тощо. Вплив православної церкви на духовність населення був досить значним, але такі негативні явища як некомпетентність, неосвіченість, надзвичайна клопотаність господарською діяльністю та неможливість приділяти значну увагу цим своїм обов'язкам знижували авторитет церкви серед населення.

Церковне духовенство займалося також шкільною діяльністю й намагалося таким чином прищеплювати учням цих шкіл релігійність. Існували два основних види церковних шкіл: недільні та церковні-приходські школи. Їхнім головним завданням було навчити населення елементарно читати, писати та рахувати, а також в цих школах значна частина часу приділялася викладанню закону Божого. Після шкільної реформи 1864 р. почали існувати ще два види шкіл: земські та міністерські школи. Вони вже головним чином були світськими, а церковне духівництво мало право викладати в них лише “релігійні” навчальні предмети (наприклад закон Божий тощо). Таким чином вплив православного духівництва в 60 – 70-х рр. XIX ст. значно знизився, але його вплив на духовність та культуру переважно сільського населення ще залишався досить значним. Це явище можна пояснити тим, що часто в українському селі священник користувався великим авторитетом серед населення, тому переважна більшість селян відзначалися більшою релігійністю ніж міщани, віра яких була підірвана революційними настроями та різноманітними релігійними та ідеологічними течіями.

Таким чином, вплив церкви на формування духовно-культурного простору в освіті наприкінці XIX – на початку XX ст. був досить вагомим, незважаючи на всі кризові явища цього періоду. Це можна пояснити, перш за все, релігійністю українського народу, що формувалася протягом багатьох століть і її головними засадами були не лише церковні догмати, а передусім сімейні релігійні традиції, обряди та звичаї, що передавалися від одного покоління іншому.

Література

1. Благовидова О. Деятельность русского духовенства в отношении к народному образованию в царствование императора Александра II / О. Благовидова. – Казань: Типография императорского университета, 1891. – 382 с.
2. Гладкий С. Культурницька діяльність парафіяльного духовенства православних єпархій України на початку XX ст. / С. Гладкий. – Запоріжжя, 1997. – 51 с.
3. Історія релігії в Україні. Православ'я в Україні / Під ред. Колодного А., Климова В. – У 10-ти т. – Т. 3. – К., 1999. – С. 252 – 262.
4. Малышевский И.И. О церковно-приходских попечительствах / И.И. Малышевский // Труды киевской духовной академии. – К.: Типография В. Давиденко, 1878. – С. 1 – 3.

5. Полтавские епархиальные ведомости. – 1901. – № 23 – 24. С 634 – 642.
6. Полтавские епархиальные ведомости. – 1906. - № 32. – С. 4 – 33.
7. Полтавские епархиальные ведомости. – 1909. - № 6. – С. № 215 – 216.
8. Полтавские епархиальные ведомости. – 1911. - № 3. – С. 183.
9. Православная Подолия. – 1914. - № 17. – С. 384.
10. Руководство для сельских пастырей. – 1908. - № 28. – С 230.
11. Центральний державний історичний архів України м. Київ. – Ф. 1439. – Оп. 1. – Спр. 1481. – Арк. 14 – 16.
12. Черниговские епархиальные известия. – 1902. - № 14. – С. 471.
13. Черниговские епархиальные известия. – 1902. - № 23. – С. 824 – 834.

REFERENCES

1. Blagovidova O. Activities of the Russian clergy in regard to public education in the reign of Alexander II / O. Blagovidova. - Kazan: Imperial University Printing House, 1891. – 382 p.
2. Gladkiy S. Cultural activity parish clergy of the Orthodox dioceses Ukraine at the beginning of the twentieth century / S. Gladkiy. - Kiev, 1997. - 51 p.
3. Religion in Ukraine. Orthodoxy in Ukraine / Ed. Kolodny A., Klimov V. - In a 10-t - Т. 3. - К., 1999. - Pp. 252 - 262.
4. Malyshevsky I.I. About parish guardianship / I.I. Malyshevsky / / Proceedings of the Kiev Theological Academy. - К.: Printing V. Davydenko, 1878. - P. 1 - 3.
5. Poltava diocesan statement. – 1901. – № 23 – 24. – Pp. 634 – 642.
6. Poltava diocesan statement. – 1906. - № 32. – Pp. 4 – 33.
7. Poltava diocesan statement. – 1909. - № 6. – Pp. 215 – 216.
8. Poltava diocesan statement. – 1911. - № 3. – P. 183.
9. Orthodox Podolia. – 1914. - № 17. – P. 384.
10. Guide for rural pastors. – 1908. - № 28. – P 230.
11. Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv. – F. 1439. – Op. 1. – Ref. 1481. – Arc. 14 – 16.
12. Chernigov diocesan news. – 1902. - № 14. – Pp. 471.
13. Chernigov diocesan news. – 1902. - № 23. – Pp. 824 – 834.

Бельдюгин В.А. ВЛИЯНИЕ ЦЕРКВИ НА ФОРМИРОВАНИЕ ДУХОВНО-КУЛЬТУРНОГО ПРОСТРАНСТВА В ОБРАЗОВАНИИ (КОНЕЦ XIX – НАЧАЛО XX ВВ.)

Рассмотрено влияние православного духовенства, в частности церкви, на формирование духовно-культурного пространства в образовании в конце XIX – в начале XX вв. Проанализированы различные документы и приказы, которые регламентировали деятельность православного духовенства по поводу образования. Указано на изменение влияния духовенства на духовно-культурную составляющую образования на протяжении конца XIX – начала XX вв.

Ключевые слова: православное духовенство, церковно-приходские школы, приходы, прихожане, земства, священник, церковь.

Beldugin V.A. CHURCH'S INFLUENCE ON FORMATION OF SPIRITUAL AND CULTURAL SPACE IN EDUCATION (XIX – EARLY XX CENTURIES)

The influence of the Orthodox clergy, particularly the church, on the formation of the spiritual and cultural space in education in the late XIX - early XX centuries. Analyzed various documents and orders that regulate the activity of the Orthodox clergy about education. Indicate changes clerical influence on the spiritual and cultural dimension of education during the late nineteenth and early twentieth centuries.

Keywords: orthodox clergy, parish schools, parishes, parishioners, priest, church.

Рецензент: Мерфі Н., докторант

Стаття подана
27.04.2012